

Հաստատում եմ՝

Խ. Աբովյանի անվան ՀՊՄՀ ռեկտոր՝

Երվանդ Գևորգյան

Մ. Գևորգյան

28.11.2023թ.

ԿԱՐԾԻՔ

Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական

համալսարանի

Երաժշտության մանկավարժության ամբիոնի

ԱՍՂԱՐ ԶԱՆԱԲԻ ՎԱՀԱԲԻ

«ՇԱՀՆԱՄԵՆ» ԵՎ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ»

ԺԷ.00.02.-«Երաժշտական արվեստ» մասնագիտությամբ

արվեստագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի

հայցման ատենախոսության վերաբերյալ

Նիստին մասնակցել են ՀՊՄՀ Երաժշտության մանկավարժության ամբիոնի վարիչի պաշտոնակատար, արվեստագիտության թեկնածու, դոցենտ Աննա Հարությունյանը, դոցենտ Մարգարիտա Բաղդասարյանը, մանկավարժական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ Գոհար Մելիքսեթյանը, մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Յուրի Յուզբաշյանը, արվեստագիտության թեկնածու, դոցենտ Արմինե Հակոբյանը, արվեստագիտության թեկնածու, դոցենտ Վյաչեսլավ Եղիզարյանը, արվեստագիտության թեկնածու, դոցենտ Աննա Ադամյանը, մանկավարժական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ Անահիտ Գևորգյանը:

Ասդար Զանաբի Վահաբի թեկնածուական ատենախոսությունը նվիրված է Իրանի մշակութային լավագույն կոթողներից մեկին՝ Ֆիրդուսու «Շահնամե» էպիկական պոեմին, որը հանդիսանում է պարսիկ ժողովրդի պատմական անցյալի, ազգային ինքնության, մտածելակերպի, ավանդույթների, մշակույթի, այդ թվում

նաև երաժշտության, վերաբերյալ բացառիկ տեղեկությունների աղբյուր, ինչը հնարավորություն է տալիս բազմակողմանի պատկերացում ունենալ նախախլամական և իսլամական ժամանակաշրջանի Իրանի պատմության և մշակույթի մասին: Պոեմում Ֆիրդուսին ներկայացրել է ժողովրդի մեջ տարածված և բանավոր պատմվող առասպելները, պատմական անձանց և իրադարձությունները, ժողովրդի բարոյականության և աշխարհայեցողության, կենցաղավարման նորմերի հարցեր: Հենց թեմաների, հարցերի այս բազմազանությունը, բազմակողմանիությունն ու լայն ընդգրկումը, ինչպես նաև լեզվի մատչելիությունն է որ սիրելի է դարձրել «Շահնամե» պոեմը:

Ատենախոսությունը բաղկացած է առաջաբանից, երեք գլուխներից, եզրակացություններից, օգտագործված գրականության ցանկից և երկու հավելվածից:

Առաջին գլխում՝ վերնագրված ««Շահնամե». ընդհանուր բնութագիրը» ներկայացված է պոեմի ստեղծման պատմությունը: Աբուլ-Քազիմ Ֆիրդուսի Թուսին (940-1025թթ.) պոեմում ներկայացնում է Իրանի պատմությունը՝ վաղնջական ժամանակներից մինչև 7-րդ դարը (հնագույն առասպելները, մշակութային, կրոնական ավանդույթներն ու առանձնահատկությունները), ինչպես նաև, մասնակիորեն, դրան հաջորդող շրջանը, երբ Պարսկաստանում հաստատվեց իսլամը: «Պարսկական գրականության այս մեծագույն երկը համարվում է նաև համաշխարհային գրականության նշանավոր կոթողներից մեկը», - գրում է ատենախոսության հեղինակը (էջ 10)՝ հիմնվելով սեփական և գիտնական մասնագետների ուսումնասիրությունների արդյունքների վրա, նշելով պոեմի դերն ու նշանակությունը ոչ միայն իրանական մշակույթի, այլ նաև Արևելքի այլ երկրների սոցիալ-տնտեսական միջավայրի, պատմական անցյալի, կյանքի ու կենցաղի, հավատալիքների հետ կապված ծիսական արարողությունների վերաբերյալ նրանում առկա տեղեկատվության մասին:

«Շահնամեն» և երաժշտությունը» թեմայի քննարկումը տարբեր դիտակետերից է հնարավոր իրականացնել՝ նկատի ունենալով երաժիշտների, երաժշտական գործիքների, մեղեդիների, երաժշտական եզրույթների

հիշատակումները, դրանց մեկնությունները համապատասխան համատեքստում, օրինակ ռազմի դաշտում կամ խնջույքների ժամանակ, տաղաչափության, բանաստեղծական հանգի արտահայտչականության և երաժշտականության և այլն» (էջ 12): Խոսելով «Շահնամե» պոեմի և հայկական էպոսի հետ առնչությունների մասին, հեղինակը նշում է. «Ուշագրավ է նաև այն հանգամանքը, որ իրանական էպոսի հայտնի հերոս Ռուստամի անունն առաջին անգամ հիշատակել է պատմահայր Մովսես Խորենացին» (հիմք՝ գրականության ցանկի թիվ 30, p. 117 և թիվ 13, c.69 աշխատությունները):

Առաջին գլխի երեք ենթագլուխները նվիրված են հետևյալ հարցերի մեկնաբանությանը. 1.1. ««Շահնամեի» ընթերցման եղանակը», 1.2. ««Շահնամեի» արտացոլումը գեղանկարչության մեջ», 1.3. ««Շահնամեն» գուրխանայի երաժշտակատարողական ավանդույթում»:

Ատենախոսության հեղինակը պոեմի հարատևության հանգամանքը կապում է՝ Շահնամե խանի և նաղդալների (պատմություն պատմողների, ասացողների) ասմունքելու ինքնատիպ արվեստի հետ, որում նաղդալը բացատրում, մեկնաբանում էր պատմվող ազգային ավանդապատումները, իրադարձությունները, շեշտադրելով դրանց ուսուցողական, դաստիարակչական, ճանաչողական մեծ նշանակությունը (1.1.):

«...մոնղոլների, իլխանիդների և Թեմուրի ժամանակներում, պատմողներն ավելի հաճախ են անդրադարձել ազգային էպիկական թեմաներին: Սեֆյանների օրոք, Ղազվինում հիմնվել է առաջին թեյարանը և երաժշտաէպիկական արվեստն ու «Շահնամեի» ընթերցումները սկսել են կենցաղավարել այդ նոր սոցիալական միջավայրում: Այստեղ էլ ձևավորվել է թեյարանային պատմողական որմնանկարչությունը՝ անմիջականորեն կապված «Շահնամեի» հետ» (1.2., էջ 30): Հենց այդ ընթերցումներն են նպաստել, որպեսզի թեյարաններն աստիճանաբար վերածվեն ոչ միայն «հարմարավետ հանգստավայրի», այլև Իրանի մշակույթի, ժողովրդական հին ավանդույթներին ծանոթանալու յուրօրինակ վայրի, որտեղ նաև սկսեց զարգանալ, այսպես կոչված, թեյարանային գեղանկարչությունը:

1.2. ենթագլուխն ունի նաև ենթաբաժիններ. ա. «Սրճարանային

գեղանկարչություն», բ. «Շահնամեի» գրքային նկարազարդումները», գ. «Երաժշտությունն ու երաժշտական գործիքները Շահնամեի» նկարազարդումներում», որոնք, թերևս, կարելի էր ներկայացնել ոչ թե առանձին վերնագրերով, այլ ընդհանուր տեքստում ընդգծված:

1.3. Զուրիսաններում (պարսկական ավանդական սպորտային պալատ կամ զորաց տուն) «Շահնամեի» հատվածներն ասերգվում են երաժշտական գործիքների ուղեկցությամբ, կանոնավոր ռիթմիկ հարվածներով, ինչը նպաստում է երեխաների մարմնի և ոգու ներդաշնակ զարգացման միջոց՝ մարմնակրթությանը հաղորդելով գեղագիտական իմաստ և բովանդակություն:

Ատենախոսության հեղինակը նշում է զուրիսանայի երաժշտությանը բնորոշ չորս հիմնական տարր. ա. մուրշիդի գովաբանական խոսքը, բ. զուրիսանայի զարբի/թմբուկի ուղեկցությամբ կատարվող վարժություններ, գ. զուրիսանայի զանգ, դ. ասերգվող բանաստեղծություններ և գլխավոր հերոս Ռուստամին փառաբանող երաժշտաբանաստեղծական հատվածներ՝ մեղեդային վառ արտահայտչականությամբ, որում կարելի է առանձնացնել 3 հիմնական ձև. 1. ասերգ՝ շեշտված և անշեշտ վանկերի հաջորդականության համաչափ ընթացքով, 2. մեղեդային ասերգ որոշակի ավանդական ձայնակարգային հիմքով, 3. մեղեդային երգեցողություն ազատ մետրական հիմքով (էջ 50):

Ատենախոսության երկրորդ գլխի՝ «Երաժշտությունը «Շահնամեում»» երեք ենթագլուխներում ներկայացված են. 2.1. «Իրանական դաստգահները և դրանց կիրառությունը «Շահնամեի» երաժշտաբանաստեղծական դրվագներում», 2.2. ««Շահնամեի» կատարման որոշ երաժշտաարտահայտչական առանձնահատկություններ», 2.3. «Երաժշտական գործիքները «Շահնամեի» կատարողական ավանդույթում» թեմաները:

2.1. Ենթագլխում ներկայացված են Իրանի ավանդական երաժշտությանը բնորոշ յոթ դաստգահները (Շուր, Սեգահ, Չահարգահ, Հոմայուն, Մահուր, Նավա, Ռաստ-Փանջգահ), հինգ ավագները, որոնց ամբողջական շարքը կոչվում է ռադիֆ: Նոտագրված ներկայացված են պահպանված 2 հազվագյուտ հատվածներ, որոնց միջոցով կարելի է պատկերացում կազմել «Շահնամեի» ավանդույթի մասին:

2.2. Պատմողականությունը «ներառում է բառերի հմուտ համակցում և ծանոթ բառերի կիրառում, ճարտասանություն և հաճելի ձայն, արագ և արտահայտիչ շարժումներ. այս ամենը խորացնում են պատումից ստացած տպավորությունը...անչափ էական են նաև դադարի բաշխման, ռիթմի երաժշտականության և հնչերանգի յուրահատուկ հատկանիշները» (էջ 56):

2.3. «Շահնամեում» հիշատակված նվագարաններն են.

լարային՝ ջնար, տավիդ, թամբուր, ուդ.

փողային՝ ֆլեյտա, նայ, սորնայ.

հարվածային՝ գոս, թափրե, դափ:

Նվագարանների այսպիսի բազմազանությունը վկայում է երաժշտարվեստի զարգացման բարձր մակարդակի, երաժշտության դերի և նշանակության մասին հասարակության կյանքում, նաև տալիս է «արժեքավոր գիտելիք...հնագույն կատարողական տեխնիկայի և հնչյունային ոլորտների մասին պատկերացում կազմելու համար» (էջ 67):

Երրորդ գլուխը նվիրված է. «Շահնամեի» մարմնավորումները դասական երաժշտարվեստում» թեմային:

Ատենախոսության հեղինակը ավստոսանք հայտնելով, որ ներկայումս, թեպետ, սոցիալ-քաղաքական պայմաններն անբարենպաստ են, բայց ժողովրդի հետաքրքրությունը չի նվազել «Շահնամեի» և նրա հեղինակի հսկայական ավանդի նկատմամբ: Դրա վառ ապացույցն են պոեմի նորանոր մարմնավորումները արդի մասնագիտացված երաժշտարվեստում: Այդ թեմային անդրադարձել են կոմպոզիտորներ Սորթեգա Հաննանեն, Հոսեին Դահլավին, Ահմադ Փեժմանը, Համիդ Սորթեհասենը, ինչպես նաև իրանահայ կոմպոզիտորներ Աշոտ Պատմագրյանը, Ռուբեն Գրիգորյանը, Էմմանուիլ Մելիք-Ասլանյանը, Լյուդվիգ Բազիլը: Ի տարբերություն վերը նշված կոմպոզիտորների, որոնք հեղինակել են կամերային երկեր, հեղինակը առանձնահատուկ կարևորում է Լորիս Ճգնավորյանի դերը, քանզի նա ստեղծել է երաժշտաթատերական մեծակտավ «Ռոստամ և Զոհրաբ» օպերան, նաև օպերայի երաժշտության հիման վրա 7 մասից բաղկացած սիմֆոնիկ սյուիտ, և «Սիմորդ» բալետը: Այս երաժշտաթատերական երկերում

մեղեդային մեջբերումներ չկան, սակայն երաժշտությանը բնորոշ է ազգային երաժշտամտածողությունը: Լ. Ճգնավորյանի երկերը ներկայացված են երաժշտական օրինակներով, ինչը ևս վկայում է դրանց գեղագիտական և պատմական նշանակության մասին:

Ատենախոսության եզրակացություններում հեղինակը կարևորում է երաժշտական և բանաստեղծական արվեստների ներդաշնակ զուգակցումը, և դրա լավագույն դրսևորումը Ֆիրդուսու «Շահնամե» էպիկական պոեմում, ինչպես նաև պոեմի դերն ու նշանակությունը իրանական, նաև Արևելքի մշակույթում: «Բազմաթիվ հեղինակային մտահղացումների համար հիմք դարձած այս գրական կոթողի ժանրային ընդգրկումները բավական լայն են՝ երգեր, գործիքային պիեսներ, սիմֆոնիկ և վոկալ-գործիքային մեծակտավ ստեղծագործություններ, օպերաներ, բալետներ, երաժշտաբեմական ներկայացումներ» (էջ 99-100):

Ատենախոսության վերջում տեղ գտած 1-ին հավելվածում ներկայացված են «Շահնամեի» թեմաներն արտացոլող գեղանկարչական 14 օրինակներ, իսկ 2-րդում՝ Զուրխանայում կիրառվող ութմական դարձվածքները:

Ընդհանուր առմամբ կարևորելով Ասդար Զանաբի Վահաբի ատենախոսության նշանակությունը հեղինակի երաժշտագիտական-հետազոտական գործունեության մեջ, ինչպես նաև հայ-իրանական երաժշտական առնչությունների համատեքստում, այնուամենայնիվ կարծում ենք, որ թեմատիկ ընդգրկումը շատ լայն է և կարող էր նյութ դառնալ այլ աշխատանքի համար ևս:

Թեպետ հեղինակը նշում է, որ մի շարք նյութեր դժվար հասանելի են, այնուամենայնիվ հեղինակին հաջողվել է թեման հնարավորինս բազմակողմանիորեն ներկայացնել:

Ատենախոսությունը գերծ չէ որոշ կառուցվածքային թերություններից (դրա մասին վերը նշվել է), ինչպես նաև առկա են խմբագրական և տեխնիկական բացթողումներ (էջ 2, 12, 17, 20, 35, 39, 64, 70, 99), սակայն դրանք չեն խաթարում ատենախոսության նշանակությունը:

Այսպիսով՝ Ասդար Զանաբի Վահաբի ««Շահնամեն» և երաժշտությունը» թեմայով ԺԷ.00.02 – «Երաժշտական արվեստ» մասնագիտությամբ թեկնածուական

ատենախոսությունը գիտական պատշաճ մակարդակով կատարված հետազոտություն է և լիովին բավարարում է Հայաստանի Հանրապետությունում գիտական աստիճանաշնորհման կանոնակարգի 7-րդ կետի «գիտության տվյալ բնագավառում կարևոր նշանակություն ունեցող խնդրի լուծում» պայմանին, իսկ ատենախոսն արժանի է արվեստագիտության թեկնածուի իր հայցած գիտական աստիճանին:

Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի Գեղարվեստական կրթության ֆակուլտետի Երաժշտության մանկավարժության ամբիոնի վարիչի պաշտոնակատար, արվեստագիտության թեկնածու, դոցենտ՝

Աննա Հարությունյան

Արվեստագիտության թեկնածու, դոցենտ Ա. Հարությունյանի ստորագրությունը հաստատում եմ՝

ՀՊՄՀ գիտ. քարտուղար

Ս. Բապիրյան

28.11.2023թ.